

2014

Potraviny nejsou odpad

Mgr. Jiří Jakl

Zvonečník, o. s.

Masarykova demokratická akademie

17.11.2014, 2. vydání

Potraviny nejsou odpad

vize pro omezení plýtvání potravinami a zlepšení jejich kvality

připravil: Mgr. Jiří Jakl

spolupráce: prof. RNDr. Jiří Patočka, DrSc., Ing. Jiří Bureš,
Ing. Bohumila Andělová, JUDr. Ing. Petr Petržílek, Ph.D.

Obsah

Předmluva autora.....	3
Úvod.....	3
Tisková zpráva.....	4
I konvenční zemědělství může být humánní.....	5
Potraviny a jejich zbytečná doprava.....	6
Velmi levné potraviny.....	7
Nekvalitní obaly.....	7
Potraviny končící v odpadu.....	8
Rozdíl mezi neprodejnými potravinami a odpadem.....	10
Pomoc chudým.....	12
Nakládání s potravinovým odpadem.....	13
Možnosti odběru potravinovými bankami.....	14
Darování potravin - meze legislativy.....	15
Potřebné změny.....	17
Role politiků.....	18
Informační zdroje.....	19

Předmluva autora

Dostupnost potravin je naprosto základním předpokladem přežití každého z nás. Naše pozornost se většinou zaměřujeme hlavně na jejich kvalitu a cenu. Tento materiál nabízí jiný pohled, a to především na způsob jejich produkce, prodeje a nakupování, ale také plýtvání a zbavování - vznik potravinového odpadu. Existuje celá řada věcí, které se mohou či musí změnit v provozu obchodů i přístupu domácností. Velkým pojátkem mi bylo čerpání z množství vlastních různorodých zkušeností z provozu potravinových obchodů.

Úvod

Zvonečník, o. s. vydalo 14.12.2013 tiskovou zprávu "Nezkažené potraviny do odpadu nepatří". Zpráva měla za cíl upozornit na celorepublikovou akci "Potraviny pomáhají" 16.11.2013 a fungování potravinových bank. Ale také na zásadní problém, kdy v odpadu končí zbytečně zdravotně nezávadné potraviny, ačkoli v České republice žije řada lidí pod hranicí chudoby. Tuto zprávu doplňujeme širší rozvahou a vizí pro další řešení. Směřují i ke zlepšení kvality potravin, omezení jejich zbytečné přepravy a zbytečně vznikajících odpadů.

Supermarkety se od jiných obchodů liší velikostí prodejní plochy, marketingovým způsobem prodeje s rozsáhlou reklamou, širokou cenovou a kvalitativní nabídkou, ale také s využitím podprahového vnímání zákazníků mezi plnými regály zboží. Jejich odvrácenou tvář je množství potravin končících ve směsném odpadu a rozvíjení konzumentarismu. Ekologické organizace si to uvědomují, supermarkety přitom démonizují. Existuje ale celá řada řešení, kdy supermarkety mohou uspokojit jak představy jejich majitelů o zisku a požadavky zákazníků, tak požadavky řadových zaměstnanců, humánní a ekologické.

Podle CSES pětina Čechů žije na hranici bídy, mat (2013) a tento fakt připomenula také konference MDA v Senátu (12.11.2013). Potravinová pomoc problém chudoby řeší jen částečně, nicméně rozhodně není ničím bezvýznamným. Žijeme v době bohatství, kdy se množství jen nevzhledných potravin vyhazuje do odpadu, protože se nehodí do prodeje. V EU vzniká ročně 90 milionů tun potravinových odpadů, Europa.eu (2014). Jaký je tedy vlastně podle zákona rozdíl mezi potravinami a odpady? Potraviny jsou určené ke konzumaci člověkem, zatímco odpadů se člověk zbavuje.

Potraviny jsou podle zákona 110/1997 Sb. definovány jako: "látky určené ke spotřebě člověkem v nezměněném nebo upraveném stavu jako jídlo nebo nápoj, nejde-li o léčiva a omamné nebo psychotropní látky; za potravinu podle tohoto zákona se považují i přídatné látky, látky pomocné a látky určené k aromatizaci, které jsou určeny k prodeji spotřebiteli za účelem konzumace"

Odpad je podle zákona 185/2001 Sb. § 3 definován jako: "každá movitá věc, které se osoba zbavuje nebo má úmysl nebo povinnost se jí zbavit"

Tisková zpráva

Nezkažené potraviny do odpadu nepatří

Praha 14. listopadu 2013, Jiří Jakl, Lukáš Pfauser

Co potravinové obchody neprodají, to se v drtivé většině vyhazuje obvykle rovnou do směsného odpadu. Vedle zkažených potravin jde také o potraviny jen nevzhledné, s pomačkaným obalem, nebo prošlou minimální trvanlivostí. Česká legislativa ale bohužel ztěžuje jejich darování potřebným.

Velice dobře na problém vyhazování potravin a legislativy upozornila zářijová akce skupiny [Zachraň jídlo](#), kdy na Václavském náměstí byla rozdána tisícovka obědů zdarma z potravin jinak určených k likvidaci. Vyhození potravin je dosud jednodušší způsob, než řešit administrativu a daně spojené ještě s jejich darováním. To přitom znamená:

* daňové zisky státu spojené s darováním jsou prakticky nulové, protože potraviny se místo darování likvidují

* nevyužití je ohromné množství energie a surovin spotřebovaných při výrobě vyhazovaných potravin

* darované potraviny nepředstavují ztrátu zisku pro obchodníky, neboť jejich příjemci beztak nejsou významnou kupní silou v jejich obchodech (nezřídka dokonce hladoví)

* potraviny se často "likvidují" ve směsném odpadu - plní tak často zbytečně skládky a obchodníky stojí další peníze za odpad

Současný stav není výhodný ani pro stát, ani pro obchodníky, představuje plýtvání na jednu stranu a hladovění na druhou stranu. Proto Zvonečník, o.s. podporuje akci 16.11.2013 nazvanou [Potraviny pomáhají](#). Při ní bude možné darovat ve vybraných obchodech potraviny pro potravinové banky, jejichž činnost je zde nutné vyzvednout.

V běžné praxi se v obchodech stranou dává odepisované zboží. Tady by bylo možné dát stranou zboží jen s pomačkanými obaly, nebo lehce přešlou minimální trvanlivostí, posléze umožnit odběr těchto potravin pracovníkům a dobrovolníkům z potravinových bank. Posloužit tak mohou lidem, kteří beztak do obchodu normálně nakupovat nechodí, nebo hladoví - bezdomovci, lidé s minimálními finančními příjmy atd.

Cestu hledání humánního využití potravin podporují například Vladimír Špidla (stínový ministr životního prostředí ČSSD), Alena Gajdůšková (místopředsedkyně senátu), Jiří Dienstbier (stínový ministr spravedlnosti ČSSD), Martin Potůček (předseda sociální komise ČSSD) či Petr Petržílek (místostarosta Úval a kandidát ČSSD do poslanecké sněmovny s iniciativou pro legislativní změnu). Výhledově lze uspořádat například kulatý stůl se zástupci obchodních řetězců, potravinových bank a politiků se zájmem o potřebnou úpravu legislativy.

I konvenční zemědělství může být humánní

Zdrojem potravin je zemědělství. To konvenční je v současnosti spojováno především s nehumánním chováním ke zvířatům a krajně, vysokou spotřebou chemikálií a energie, ale také s mnohdy kontroverzními genovými manipulacemi.

Zelené hnutí jako alternativu nabídlo BIO produkci, z odporu k zabíjení zvířat a vzhledem k nárokům jejich chovů také megatrend vegetariánství, viz ČT24 (2014). Ani BIO ale v současnosti nemá například striktní pravidla pro humánní porážku zvířat na jatkách. Domácí chovy a pěstitelství se kvalitou mohou vyrovnat bioprodukci, i když bez značky BIO. Vegetariánství se zase může opírat o výrobky ze sóji vypěstované na úkor plochy deštných lesů a savan (zejména Jižní Amerika).

I v konvenčním zemědělství existuje řada způsobů, jak omezit závislost na různých chemikáliích a vyhýbat se kontroverzním technikám. Jde o střídání plodin na polích, o provázanost koloběhu živin mezi rostlinou a živočišnou výrobou, o odpovídající životní podmínky zvířat v chovech, ale i třeba o omezení délky transportů živých zvířat. Vše se promítá také do konečné kvality potravin a není jen nějakou ideologií.

Ale i například pěstovaná zelenina je kusem živé přírody, která neumí vytvářet produkty podle pravítka. Vždy tak vzniká určitý podíl jen neforemných a nevzhledných kusů - pokřivené okurky, stroupkaté brambory atd. Již při sklizni se také různá zelenina mírně poškodí. Než se dostane na prodejní plochu obchodu, objevují se na těchto kusech plísňe, které se ale také šíří na další zboží. Nevzhledné a jen mechanicky poškozené zemědělské produkty se mohou objevit v nabídce potravinové pomoci zdarma a bez zdanění. Jde rozhodně spíše o potraviny, než o odpady.

Potraviny a jejich zbytečná doprava

Česká republika se od doby svého vzniku stále více otevírá mezinárodnímu obchodu. Ačkoli její ekonomika vykazuje převažující export, v potravinářství se projevil spíše trend většího dovozu potravin ze zahraničí. Veřejností je tento trend vnímán negativně, stejně jako důvody, které k němu vedly. Vzhledem k malému až zápornému růstu ekonomiky nastolenému pravicovými vládami nejsou nijak dobré finanční možnosti státu i jednotlivých občanů. Pro ty může být obtížné vydělat si více peněz v soukromém sektoru a potažmo podobná situace je i ve státním sektoru (prostředky pro státní zaměstnance, důchodce, ženy na mateřské dovolené atd.). Jedním z řešení domácích úspor je právě možnost šetřit na potravinách, byť na úkor jejich kvality či nákupem zahraničních potravin.

Trend se snaží zvrátit nově vznikající vláda ČSSD, ANO 2011 a KDU-ČSL. V koaliční smlouvě tak nacházíme jasné formulace "Připravíme dlouhodobou strategickou vizi rozvoje agrárního sektoru. Postupně chceme dosáhnout potravinové soběstačnosti v základních komoditách, které lze u nás produkovat, a tím vytvořit nová pracovní místa ve venkovském prostoru." Novinky (2013).

Pro ČR je výrazný dovoz potravin ze zahraničí nevýhodný hned z několika důvodů:

- 1) mnohdy nízká kvalita, velmi diskutovaná zejména u polských dovozů
- 2) poškozování silnic nákladní dálkovou dopravou (také v širším evropském prostoru)
- 3) ztráta funkčnosti a konkurenceschopnosti vlastního potravinářství

Dopady dálkové dopravy si řada lidí uvědomuje a aktivně se snaží vybírat zboží lokálního původu. Konzumace potravin lokálního původu je označována jako "lokavorie", viz Jakl (2013). V EU se může opírat o řadu lokálních značek jako chráněného zeměpisného označení, ale i značek kvality s vlajkami jednotlivých států. Další možností je využití lokálních měn, možnosti bedýnkového prodeje přímo místních producentů a preference místních dodavatelů ze strany obchodů. V nabídce velkých obchodů je dále možné nalézt totéž zboží od velkých výrobců v ČR, jako v malých obchodech. Ty jsou ale zásobovány větším množstvím malých dodávek a s dosaženou efektivitou jsou atraktivní spíše pro příležitostné menší nákupy zákazníků.

Velmi levné potraviny

Velmi levné potraviny bývají vyráběny z různých náhražek a vedlejších produktů z výroby kvalitních potravin. Nejčastěji bývá například mléčný tuk nahrazovaný ztuženými rostlinnými oleji, podíl masa nahrazovaný kůžemi, ale i ochuceným a obarveným škrobem z obilnin a brambor, podíl ovoce nahrazovaný barvivy a aromaty. Kontroverzní je použití různých chemických látek, zejména umělých sladidel, barviv (azobarviva, chinolin, karmíny), konzervačních benzoanů či ochucujících glutamátů. Ačkoli vedlejšími produkty lze lidově říkat odpady a náhražky rozhodně nevytvářejí kvalitní potraviny, z hlediska legislativy levné potraviny odpady nejsou. Obchod s nimi se rozvinul v dobách neoliberálních vlád, kdy se staly řešením pro nízkopříjmové skupiny.

Nekvalitní obaly

Z hlediska použití obalů existují dva extrémy - chatrné obaly a masivní obaly s okrasnými vrstvami. Zejména v poslední době velmi vzrostlo použití obalových materiálů a kvalita obalů také prodlužuje trvanlivost potravin. Zejména plastové obaly v posledních desetiletích neprodyšně uzavřely nabízené potraviny v obchodech a chrání je před bakteriemi, hmyzem či plísněmi, kterých je potažmo méně i v prostoru samotných obchodů. Rozvoji použití obalů je připisovaný nárůst produkovaných domácích odpadů. Prodloužení trvanlivosti se ale neprojevovalo, že by se díky ní zkazilo méně potravin a množství produkovaných odpadů tak mohlo klesnout. Změnil se totiž způsob nakupování - zvětšily se nákupy do automobilu rovnou na celý týden, a i když se nevyhodí více samotných potravin, v odpadu rozhodně přibývalo množství obalů. Akční nabídky doprovází často reklamní tiskoviny, vzrostla tak také spotřeba papíru. Větší nároky jsou kladeny rovněž na domácí ledničky a mrazáky, neboť mnohé potraviny je nutné přes kvalitní obal dále chladit a nakupovány jsou ve větších množstvích. Marketing výrobků se také mnohdy orientuje na okrasné obaly a přibývají okrasné obalové vrstvy.

Naproti tomu chatrné obaly ale rozhodně neznamenají jen méně odpadů. Kvalitní obal může výrobek chránit lépe, než obal chatrný. Pokud jen chatrný obal chrání například celá BIOkuřata, častěji v případě častějšího vyhazování kvůli úsporám obalů dochází k větším ztrátám na mnohem hodnotnějším ekologickém produktu. Obal musí být tedy nejen "ekoefektivní", ale zejména funkční. Musí mít přiměřené množství obalového materiálu, ale také například kvalitní sváry folií, vhodný tvar atd.

Potraviny končící v odpadu

Především v odpadu končí řada potravin zbytečně. Strategie obchodníků s nimi se opírá o prodej jejich velkého množství a za plnou cenu. Vzniklo zde několik zvláštních rovnic:

plné regály a široká nabídka = spokojený zákazník

méně zaměstnanců = provozní úspory

čím více prodáme = tím spíše zákazník nenakoupí jinde a více utržíme

Plné regály vyvolávají u zákazníků dobré dojmy, zejména že mají na výběr a nekupují jen co tu ještě zbývá. Čím jsou plnější regály, tím spíše při nějakém dodávkovém problému nedojde hned k vyprodání zboží a volný sklad je výhodný při příjmu nového zboží. Na druhou stranu kupení velkého množství zboží na prodejní ploše vede k poškozování obalů, mačkání zboží a horší kontrolovatelnosti jeho trvanlivosti. Pokud základní nabídku doplňují vysloveně drahé potraviny, paradoxně právě těchto potravin se může nakonec zbytečně likvidovat nejvíce a vyšší marže u nich to navíc umožňuje.

Neuvěřitelná je také vybíravost zákazníků. Například u ovoce a zeleniny stačí neforemnost či mírná povadlost některých kusů a už si je nikdo nevybere (vyhazují se tak i celé kapie, mrkev s povadlou natí atd.). To vše se v některých řetězcích bez mrknutí oka má rovnou vyhazovat a pochopitelně platí to zákazníci.

První, kde lze šetřit - na zaměstnancích. Redukce počtů zaměstnanců a nízké mzdy se ale neprojevují jen většími zisky obchodů. Přinášejí využití nekvalifikované pracovní síly, využití nezkušených pracovníků bez dlouhodobější zodpovědnosti za doplňovaný úsek, ale také jen obtížné splnění všech požadavků během směny. Práce ve větším spěchu a různých pracovníků přináší také více odpisů. Protože jejich hodnota nemusí být větší než mzdy pro plnohodnotné zaměstnance navíc (byť s nízkou mzdou), spíše se vyhazuje množství poškozených a procházejících potravin, slevování několika kusů zboží se vzhledem k potřebě tisku slevových etiket zaměstnancům časově rovnou nevyplácí.

Vtipné v tomto bylo setkání s bývalou ředitelkou jedné obchodní akademie, která teoreticky učila snažit se prodat maximum zboží a požadovala zlevnění jednoho poškozeného balíčku masa pod hodnotu 25 Kč. Individuální sleva zvláště ve velkém obchodě vyžaduje až 15 minut práce zaměstnance, při které má doplnit zboží za několik tisícikorun a i práce jeho samotného s daněmi má vyšší hodnotu. Prodej poškozeného zboží může být také hygienický (zákonný) problém, i když o něj zákazník má zájem.

Význam má i kvalita vedoucích pracovníků v obchodech. Jen velmi výjimečně mají vysokoškolské vzdělání, horší je i jejich zbožiznalství. Z řadového zaměstnance určitého oddělení se může stát vedoucí celého oddělení či celé filiálky. Při volbě vedoucích vedením řetězce bývá hlavním kritériem, "aby to nebyl takový hodný strejda" a hlavně se dělalo. Nicméně i "hodný strejda" dokáže motivovat kolektiv k lepším výkonům, dbát na šetrné doplňování zboží a zodpovědnost zaměstnanců za svěřenou práci, minimalizovat množství odpisů optimálními objednávkami zboží (s odhadem na kupní sílu při různých akcích, ale také v různých dnech v týdnu, části měsíce a roku) a důslednou kontrolou trvanlivosti. Důležitý není samotný pohyb řadových zaměstnanců, ale zejména aby nedocházelo k prostožům mraženého zboží v nechlazených prostorách, aby se nekupily hůře prodejné druhy zboží a naopak nechybělo zboží prodávané ve velkých množstvích. Určitě není zájmem současného vedení s nižší kvalifikací umožňovat postup zaměstnancům s vyšší kvalifikací, neboť takové možnosti by mohly motivovat ke kompletní obměně vedení.

Jak co nejvíce prodat a odcházející spokojení zákazníci zase přináší problém s jejich obezitou, kupení potravin v domácnostech a také jejich vyhazování. Akční slevy umějí své a dobrý prodavač umí nabídnout, co zákazník přeci ještě potřebuje (i když nepotřebuje). Zákazníci se rádi vracejí tam, kde toho hodně nakoupili a smyčce velkých nákupů pomáhají i například reklamní noviny lákající na další akce. Spíše v dobách ekonomické krize zákazníci nakupují racionálně základní potraviny s kratší trvanlivostí a doplňují je různě akčním zbožím s delší trvanlivostí, takže se ani nepřejídají, ani potraviny zbytečně nevyhazují.

Rozdíl mezi neprodejnými potravinami a odpadem

Neprodejné potraviny jsou ty, které sice lze konzumovat, ale jen těžko se prodají mezi ostatními potravinami na prodejní ploše, nebo jejich prodej je natolik komplikovaný, že k němu určité obchody prostě nepřistupují (jiné se na ně ale mohou i specializovat). Charakter neprodejného zboží v jednotlivých odděleních se liší. Poškození obalu u mléčných a masných výrobků přináší neúměrné riziko biologické kontaminace, zatímco například u trvanlivého koloniálního zboží je jen nutné zamezit úplnému vysypání obsahu (mouka, sůl, těstoviny... - lze je uzavřít do sáčku, ale nelze prodat přesně známé množství, přitom je nutné omezit, aby při manipulaci zákazníkovi vznikala další nepořádek). Neprodejné, ale konzumovatelné jsou potraviny s ušpiněným obalem.

U trvanlivosti zboží je nutné rozlišovat použitelnost (do kdy musejí být potraviny bezpodmínečně spotřebovány) a minimální trvanlivost, viz Burešová (2011). Potraviny s delší trvanlivostí se dají konzumovat i po uplynutí minimální trvanlivosti, prodávat se ale mohou jen s jasným uvedením, že uplynula minimální trvanlivost a za kvalitu ručí prodejce. Tyto potraviny však mohou ztratit původní texturu či chuť.

Naopak nepochybným odpadem je zboží plesnivé, hnijící, z přerušenoého chladicího řetězce atd. Takové zboží by mělo být okamžitě při nalezení vyřazeno, neohrožovat ani zdraví zákazníků, ani ostatní zboží biologickou kontaminací. Ve kterých případech jde o odpad a kdy jsou potraviny jen neprodejné?

Ovoce, zelenina:

odpad: plesnivé a hnijící zboží

neprodejné potraviny: seschlé a mechanicky poškozené zboží, neesteticky tvarované zboží, lehce znečištěné zboží (omyvatelné)

Mléčné výrobky:

odpad: zboží s přerušenoým chladicího řetězcem či poškozeným obalem, překročení data spotřeby

neprodejné potraviny: zboží s překročením minimální trvanlivosti

Koloniální zboží:

odpad: plesnivé zboží, zboží s poškozeným obalem a překročením data spotřeby

neprodejně potraviny: trvanlivé potraviny s prošlou minimální trvanlivostí a neporušeným obalem, potraviny s poškozeným obalem a bez překročení minimální trvanlivosti

Masné výrobky:

odpad: zboží s porušeným chladícím řetězcem, plesnivé a hnilobné zboží s porušeným obalem, zboží s překročeným datem spotřeby

neprodejně potraviny: potraviny s poškozeným obalem při doplňování a bez překročení minimální trvanlivosti, potraviny s překročenou minimální trvanlivostí a nepoškozeným obalem

Pečivo:

odpad: plesnivé a znečištěné zboží

neprodejně potraviny: nebalené pečivo z druhého dne, balené pečivo s překročením minimální trvanlivosti

Nápoje:

odpad: zboží s proraženými obaly a netěsnícími uzávěry

neprodejně potraviny: deformované nápojové plechovky, balení zašpiněná od jiných nápojů

Otázkou do diskuse může být také možnost nabídky potravinových odpadů zvířatům, pro které nemusí platit striktní hygienické předpisy jako pro potraviny určené pro lidi. Jde například o možnost konzumace neochuceného masa zvířaty (například v útulcích) s maximálně jedním dnem překročení data spotřeby.

Pomoc chudým

Nabídka potravin v současnosti často určených rovnou k likvidaci s ostatními odpady naráží na etický problém - jakoby odpady měly nasytit chudé. V první řadě je totiž nutné řešit problémy vzniku chudoby (programy zaměstnanosti a sociální pomoci), ale také předcházet vzniku odpadů (minimalizovat poškození zboží, optimalizovat jeho dodávky, důsledné kontroly jeho trvanlivosti). Vyhazování potravin do odpadů vedle množství hladovějících lidí ale není eticky o nic menší problém. Zásadním rozdílem je ale, pokud chudí lidé hledají potravu v popelnicích, nebo pokud se zajistí přijatelný způsob humánního využití hygienicky nezávadných potravin určených k likvidaci. Uvolnění legislativy směrem ke snazšímu darování potravin každopádně může velmi rychle pomoci řadě hladovějících lidí.

Bohužel životní situace některých lidí je taková, že vyhledávají potravu i mezi odpadem v popelnicích u obchodů (bezdomovci, ale i lidé marně čekající na nějaké finanční prostředky a důchodci). Vedení obchodů k tomu přistupuje různě. Od tolerance a směřování neprodejných potravin víceméně pohromadě, až po vyhození pečiva a jeho zalití vodou z uklízacího přístroje, že to i tak zmizí. Zde jde již nepochybně o odpad, nikoli o potraviny a potravinovému využití by mělo být zabráněno. Lidé v nouzi by naopak měli mít možnost dostat se k neprodejným potravinám v potravinových bankách.

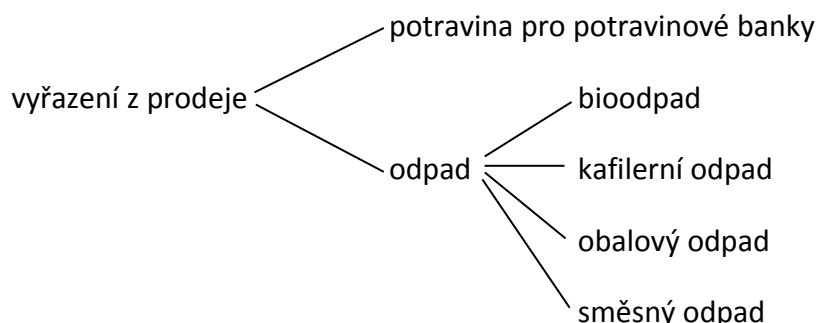
Nakládání s potravinovým odpadem

K okamžité likvidaci patří potraviny plesnivé, špinavé, kontaminované bakteriemi, z přerušného chladicího řetězce. Z hlediska legislativy již dokonce nelze hovořit o potravinách, ale o odpadech, neboť již nemohou být určeny ke spotřebě člověkem. Výrobky je nutné podle velikosti zbavit obalů, nebo likvidovat i s obaly. Mléčný a masný odpad by měl být likvidován na kafilerách, je proto nutné z něj obaly rozhodně odstraňovat. K tomu bohužel obvykle dochází za velmi nehygienických podmínek se zápachem a množstvím mikrobů ze zkaženého obsahu. Ostatní neprodejné výrobky vzhledem k hodnotě obalových surovin a ceně práce při jejich odstraňování bývají likvidovány rovnou ve směsném odpadu.

Třídění odpadů bývá v obchodech zaměřeno především na plastové folie a krabicový papír, někdy se zvláště třídí ještě dřevěné bedýnky a menší obchody bez lisů třídí také papírové bedýnky. Ve směsném odpadu bohužel končí zbytečně řada surovin a bioodpadu.

Z hlediska předcházení vzniku odpadu je pro dodávky zboží vhodné volit využití standardizovaných vratných bedýnek. Jejich použití ale není bez ekologických negativ. Například při převozu čerstvého ovoce a zeleniny v nich snáze dochází k sesychání zboží (více se ho nakonec může vyhodit), jeho dodávky jsou objemnější (stejně množství musí odvézt více automobilů, větší musí být i chladicí prostor ve skladech), ve skladech je nutné počítat s prostorem pro použité bedýnky. Papírové krabice je naproti tomu nutné vyrábět a recyklovat, papírové bedýnky případně po použití z prodejen bez lisů také odvážet v původním objemu (zabírají místo ve skladu před odvozem).

Každá prodejna by měla mít povinnost vždy určit způsob třídění a svozu sběrného materiálu. Tedy nejen plastových folií (čirých, barevných) a kartonového papíru, ale také ostatních plastů a papíru, skla, nebezpečného odpadu, dřevěných bedýnek a bioodpadu.

Možnosti odběru potravinovými bankami

V omezené míře některé řetězce již umožňují u potravin určených k odpisu odběr potravinovými bankami. Zaměstnanec obchodu dává stranou zboží, které není prodejné, ale dá se konzumovat. Posléze přijíždí zástupce potravinové banky a vybere vhodné položky. Ty je nutné skenerem evidovat, protože na rozdíl od položek končících jako odpad se u nich musí platit DPH. Zástupce potravinové banky by každopádně měl dorazit dříve, než zaměstnanec řetězce musí přistoupit přímo k odpisům zboží.

Potravinové banky by za den měly obchod navštívit jen jednou, čímž lze minimalizovat náklady na dopravu. Nejednoznačné je ale stanovení vhodného času odběru během dne. Většina dále neprodejného zboží opouští prodejní plochu s koncem otevírací doby obchodu. Posléze lze udělat odpisy zboží, uzavřít den a naplnit odpadové kontejnery. Jelikož jde o noční hodiny, je odběr během této doby ze strany potravinových bank problematický. Někdy jsou ale odpisy za předchozí den prováděny až během dne nového.

Veškeré pečivo z konce předchozího dne lze přes noc uchovat ve velkých pytlích a umožnit jeho odběr v novém dni. U zeleniny se nejvíce neprodejných potravin objevuje při probírce nově dodaného zboží a také během rána, kdy některé zboží na prodejní ploše přes noc zaschlo (například u natí to mnohdy neřeší ani umístění v chladícím zařízení přes noc). U mléčných a masných výrobků lze pro potravinové banky využít zboží, které se nepodařilo prodat se slevou během předchozího dne. U neprodejných trvanlivých koloniálních potravin denní doba odběru nehraje dokonce žádnou roli, pouze je nutné přemístit do sáčků k zamezení vysypání sypkého obsahu.

Optimální čas pro odběr potravinovou bankou je z hlediska obchodu mezi 10.-13. hodinou (později je nutné udělat definitivní odpisy za směnu a střídat směny). Aby se neprodejné potraviny daly využít nejpozději ještě k obědům, je optimálním časem odběru 10. hodina ráno. V tuto chvíli bývá vyřešený závoz nového zboží. Jedinou komplikací zůstává, že neprodejné potraviny zabírají skladový prostor během závozu nového zboží a během 10. hodiny také bývá v obchodu nejvíce dopoledních zákazníků (více volného personálu v obchodě bývá v době střídání směn).

U zboží s prošlou minimální trvanlivostí obchod může mnohdy jen těžko garantovat jeho kvalitu. Estetická stránka v případě nabídky potravinovým bankám nehraje roli, zásadní je ale zejména hygienická kvalita. V případě porušení obalů by mělo být zamezeno biologické kontaminaci zboží, u chlazeného zboží by nemělo dojít k přerušení chladícího řetězce. Jelikož při darování nejde o prodej zboží a předpokládá se i vyšší pravděpodobnost výskytu zkaženého zboží, obchod by neměl mít povinnost garantovat kvalitu a ve větší míře nemusí být darované zboží nakonec zkonsumováno - reálná kvalita je mnohdy zřejmá až po otevření obalů.

Darování potravin - meze legislativy

Legislativa daně z přidané hodnoty (DPH) je poměrně složitá a jde v ní o průnik české a evropské legislativy. Český stát má v kompetenci nastavení výše této daně, ale evropská legislativa vymezuje obecnější pravidla. V roce 2013 proběhlo několik akcí, při kterých bylo poukázáno na problém odvádění DPH u darovaných potravin, kdy je navíc každou položku evidovat. Likvidace potravin neurčených pro prodej tak má vyjít levněji. V řadě zemí EU jsou darované potraviny od DPH osvobozeny, viz iDNES (2013).

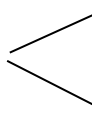
Europoslanec Pavel Poc (Poc 2013) poukazuje na rozdíly interpretace článků 16 a 74 Směrnice Rady 2006/112/ES ze dne 28. listopadu 2006 o společném systému daně z přidané hodnoty. "Pokud jsou potraviny těsně před uplynutím spotřební lhůty použity na charitativní účely, není třeba z nich odvádět DPH". Tak to funguje v Německu. "U nás zatím zdravý rozum nevládne. Místo toho se odvoláváme na směrnice Evropské unie jako na strůjce všech problémů, které si můžeme ve skutečnosti vyřešit sami."

Článek 16: "Použije-li osoba povinná k dani zboží, které tvoří součást jejího obchodního majetku, pro svou soukromou potřebu nebo pro potřebu svých zaměstnanců, přenechá-li toto zboží bez úplaty, popřípadě obecněji řečeno použije-li takové zboží k jiným účelům než pro účely svého podnikání, považuje se takové použití za dodání zboží za úplatu, pokud byla daň z dotyčného zboží nebo jeho části plně nebo zčásti odpočitatelná."

Článek 74: "Pokud podle článků 16 a 18 osoba povinná k dani použije nebo poskytne zboží, které tvoří součást jejího obchodního majetku, nebo pokud si zboží ponechá osoba povinná k dani nebo její právní nástupce po ukončení výkonu zdanitelné ekonomické činnosti, je základem daně kupní cena zboží nebo podobného zboží, a pokud kupní cena neexistuje, nákladová cena stanovená k okamžiku použití, poskytnutí nebo ponechání si zboží"

Legislativa definuje potraviny a odpady (viz kapitola úvod), vymezuje také platby DPH. V praxi je zajímavé určit, ve kterém okamžiku se z potravin stává odpad, kdy DPH není nutné platit a úskalí možnosti vzniku nového "obchodu" při neplacení této daně.

Z potravin se stává odpad v okamžiku, kdy osoba má v úmyslu se jí zbavit. Již ve chvíli úmyslu se tedy z potravin stává odpad a ten by již dále neměl být konzumovaný jako potravina. Úmysl se nicméně těžko prokazuje, než dochází k nějakému zřejmému jednání. Tím může být okamžik umístění na vyhrazené místo pro vyřazené potraviny, okamžik provedení odpisu, nebo až umístění potravin do kontejneru s ostatními odpady.

neprodejné potraviny

- úmysl darovat (jde o potraviny) - odběr potravinovou bankou
- úmysl zbavit se (jde o odpady) - platba za odpady, ale ne DPH

Pokud se v prodejně dávají stranou neprodejné potraviny, u kterých se nepředpokládá jejich likvidace jako odpadů, ale dochází jen k jejich přesunu do potravinové banky, uvádí se nutnost za tyto potraviny v současnosti platit DPH z nákupní ceny. Pokud neprodejné potraviny prohlásíme za odpady, sice z nich není nutné platit DPH, ale právnická osoba musí určit legální způsob jejich zbavení.

V zásadě existují tři řešení, aby se z darovaných potravin neplatilo DPH:

- *zavedení nulové sazby DPH u darovaných potravin
- *darování coby věci, které má osoba úmysl zbavit se
- *určení okolností nulové hodnoty potravin a odpovídající nulové platby DPH

Prvé řešení počítá se zavedením speciální daňové legislativy. Může narážet na politickou nevhodnost. Změna legislativy rozhodně není triviální záležitostí a musí být v souladu s evropskou legislativou. Výhodou ovšem zůstává, že neprodejné potraviny nejsou pojímány jako odpady.

Druhé řešení využívá určité nedokonalosti v legislativě a pojímá neprodejné potraviny jako odpady. Ačkoli není možné prodávat odpady pro konzumaci člověkem, samotnou konzumaci odpadů legislativa nijak přímo nezakazuje. Pokud by potravinové banky získaly od krajského úřadu souhlas k provozování zařízení ke sběru odpadu, bylo by možné jim do vlastnictví převést neprodejné potraviny, aniž by se platilo DPH. Nebo jiným zařízením by bylo možné neprodejné potraviny poskytnout k využití za splnění podmínek stanovených v § 14 odst. 2 zákona o odpadech (využití odpadů, které splňují požadavky stanovené pro vstupní suroviny, a k provozování takovýchto zařízení není požadován souhlas krajského úřadu).

Druhé řešení pojímá neprodejné potraviny jako odpady. Že nejde tak docela o odpady by mohlo uvést používání pojmu "potravinový odpad" (k čemuž se používá ustálený anglický ekvivalent "food waste"), "odpadové potraviny", nebo "vedlejší produkty prodeje" (podobně jako se používá pojem "vedlejší produkt výroby" při využívání například kůží při výrobě masných výrobků).

Obchody se dosud zbavují neprodejných potravin jako odpadů a nepočítá se pak s jejich konzumací člověkem. Reálně ovšem k takové konzumaci dojít může, protože pouhou změnou úmyslu se nemění samotný výrobek - někteří lidé jej mohou vnímat jako potravinu dokonce i v popelnici (vyhozený výrobek je vyrobený z potravinových surovin a konzumovatelný). Darování neprodejných potravin by rozhodně nemělo mít charakter darování těchto potravin z popelnic, ale naopak, aby se do popelnic zbytečně nedostávaly.

Pokud se v současnosti s odepsanými potravinami nenaloží jako s odpadem, dochází ke kolizi s odpadovou legislativou. U odepsaných potravin/odpadů není nutné platit DPH, ani evidovat každou položku. Tyto potraviny tak přestávají existovat, obchod je jen musel zaplatit dodavatelům a musí zajistit jejich legální způsob likvidace coby odpadů.

Pokud zakoupené potraviny zůstávají potravinami, odvádí se za ně DPH. To se údajně počítá z ceny nakupovaných potravin. Některé se totiž prodávají se slevou (ve snaze prodat jejich zbytky), někdy dokonce větší, než za kolik byly zakoupeny obchodem. Platba DPH z neziskového prodeje či darování potravin je paradoxní a v současnosti mimořádně byrokratická (evidence každého slevování). Odbourání této platby a evidence ale může vést až tam, že by některé obchody hledaly cesty pro "darování potravin" a ve skutečnosti šlo o černou ekonomiku s prodejem bez plateb DPH. Navíc by šlo stále o potraviny, které nikdy nebyly prohlášené za odpady. V případě odbourání DPH u darovaných potravin by měl být uvedený výslovný zákaz použití takových potravin k potravinovému komerčnímu využití.

Třetí řešení je naprosto ideální, protože nevyžaduje změnu legislativy, ani nepojímá potraviny jako odpad, ale jde o formu dohody. V Německu v roce 2012 vyšli z precedentu darování pečiva od pekaře Rolanda Ermera. Na základě tohoto případu se otázkou začalo zabývat spolkové ministerstvo financí i finanční úřady jednotlivých zemí. Ty se dohodly na řešení tak, aby potraviny (před koncem doby spotřeby nebo potraviny podléhající rychlé zkáze) darované na dobročinné účely nepodléhaly DPH. Jedinou podmínkou je, že vůči takto darovaným potravinám nesmí být vystaveno tzv. potvrzení o daru, na základě kterého si společnosti můžou snížit základ daně z příjmu. Podobná dohoda mezi ministerstvem financí a finančními úřady by problém mohla řešit i v ČR.

Potřebné změny

I Odpovídající počty zaměstnanců v obchodech - personální úspory nepřinášejí vždy úspory reálné.

II Revize používaných obalů - ekoefektivní a zároveň funkční.

III Plnění zásobníků zboží v obchodech do 100%, nikoli 120% (zvláště u zboží s křehkými obaly).

IV Školení zaměstnanců v nakládání s odpady, revize kapacity pro třídění během dne (v opačném případě ve zbytku dne ve směsném odpadu končí veškerý odpad).

V Maximální omezení potřeby nehygienického kontaktu zaměstnanců obchodů s biologicky kontaminovanými potravinami (omezení vyjímání takových potravin z obalů) a znemožnění přístupu nepovolaných osob ke směsnému odpadu s biologicky kontaminovaným potravinovým odpadem.

VI Vyřešení darování potravin potravinovým bankám bez platby DPH jako forma humánního využití neprodejných potravin a zemědělských produktů.

Role politiků

Řešení problematiky plýtvání potravinami a chudoby se neobejde bez zájmu politiků a státu. Sociálně-tržní prostředí vede k větší solidaritě, aby tisíce lidí nežily pod hranicí chudoby, ale také odstraňuje závislost na této pomoci, když sám trh v tvorbě pracovních míst selhává. Zbytečný vznik potravinového odpadu v obchodech je důsledkem řady faktorů a není pro stát výhodný. Vyhazované potraviny představují zbytečný vznik odpadů a plýtvání energiemi (nevyužitá výroba), jsou také důsledkem personálních škrťů obchodů (respektive politiky práce a sociálních věcí státu) a darování potravin by rozhodně neměla klást zbytečné překážky legislativa.

Pokud jde o politiky ČSSD, s iniciativou na prověření potřeby legislativní změny přišel jako kandidát do poslanecké sněmovny Petr Petržílek, Petržílek (2013). Kromě zájmu politiků ČSSD uvedených v tiskové zprávě Zvonečnicku dále ústřední Ekologická komise ČSSD přijala 3.12.2013 usnesení "Ekologická komise podporuje odstranění DPH u darovaných potravin a doporučuje národohospodářské a sociální komisím, aby se touto otázkou zabývaly a navrhly řešení." Ačkoli změna legislativy je věcí především politiků, novináři se nezajímají a ignorují podporu ČSSD. Například Deník (2013) místo toho uvádí vyjádření prezidenta Svazu obchodu a cestovního ruchu Zdeňka Juračky: "Navrhne změnu legislativy v oblasti daní, tak, aby se zrušilo zdaňování potravin převáděných do potravinové banky."

Informační zdroje

Burešová P. (2011); Datum minimální trvanlivosti, datum použitelnosti a záruční doba nejsou totéž - nové informace; URL: <http://www.szpi.gov.cz/docDetail.aspx?docid=1001188&docType=ART&nid=>

ČT24 (2014); Německý megatrend – vegetariánstvím za záchranu planety; URL: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/258961-nemecky-megatrend-vegetarianstvim-za-zachranu-planety/>

Deník (2013); Stát by měl zjednodušit darování přebytečných potravin, navrhují obchodníci; URL: <http://www.denik.cz/ekonomika/stat-by-mel-zjednodusit-darovani-prebytecnych-potravin-navrhujji-obchodnici-20130.html>

Jakl J. (2013); Lokavorie - místní je dobré; URL: <http://denikreferendum.cz/clanek/14225-lokavorie-mistni-je-dobre>

Europa.eu (2014); Stop food waste; URL: <http://ec.europa.eu/food/food/sustainability/>

Havel P. (2011); Co je a co není česká potravina; URL: <http://www.ceskapozice.cz/byznys/podnikani-trhy/co-je-co-neni-ceska-potravina>

iDNES (2013); Češi nakoupili pro chudé 66 tun potravin, nejvíc se vybralo v Praze; URL: http://zpravy.idnes.cz/cesi-nakupovali-pro-chude-v-potravinove-sbirce-vybrali-66-tun-potravin-1z0-/domaci.aspx?c=A131117_184217_domaci_brm

mat (2013); Pětina Čechů žije na hranici bídy, nejvíce v pohraničí; URL: http://zpravy.idnes.cz/chudoba-v-cesku-narusta-0v6-/domaci.aspx?c=A131112_141126_domaci_maq

Novinky (2013); Koalice plánuje soběstačnost v potravinách a větší přísnost na řetězce; URL: <http://www.novinky.cz/ekonomika/322022-koalice-planuje-sobestacnost-v-potravinach-a-vetsi-prisnost-na-retezce.html>

Petržílek P. (2013); Stop plýtvání a náhražkám potravin; URL: <http://petr-petrzilek.webnode.cz/news/stop-plytvani-a-nahrazkam-potravin/>

Poc P. (2013); Plýtvá se v České republice potravinami zbytečně?; URL: <http://www.pavelpoc.cz/plytva-se-v-ceske-republice-potravinami-zbytecne.html>

Vavroň J. (2014); Ceny potravin jsou stále vyšší, třetina z nich ale končí v popelnicích; URL: <http://www.novinky.cz/ekonomika/324803-ceny-potravin-jsou-stale-vyssi-tretina-z-nich-ale-konci-v-popelnicich.html>